

La força de les idees

Antoni Rovira i Virgili és un dels autors inclosos en aquest llibre. / ARXIU

LES IDEES LITERÀRIES AL PERÍODE D'ENTREGUERRES. ANTOLOGIA DE TEXTOS
Jordi Malé (edició)

Editorial: Pagès Editors (Lleida, 2012)
Pàgines: 870
Preu: 28 euros

Noms

L'antologia recull textos de Sagarra, Soldevila, Rovira i Virgili, Crexells, Estelrich, Esclasans, Pla, Brunet i Tasis, entre d'altres.

El 1918 Josep Carner, al pròleg de *L'abrandament*, de Carles Soldevila, encetava la reflexió sobre el problema de la prosa i la novel·la catalanes arran del "silenci d'uns quants anys en la novel·la catalana". Aquest silenci era conseqüència del bandejament fet pel noucentisme, que havia apostat bidireccionalment per la poesia i l'assaig. Però Carner ho diu molt clar: "El noucentisme necessita, darrere els seus poetes, els seus novel·listes", perquè la novel·la és omnipresent a tot arreu i és fonamental per a la normalització d'una cultura que volia esdevenir moderna i consolidar un mercat editorial i un públic lector.

S'adobava així el terreny per al debat sobre la novel·la catalana que tindria lloc a la premsa barcelonina a partir del 1924 i que culminaria el 5 de juny del 1925 amb la conferència *Una generació sense novel·la*, de Carles Riba, a l'Ateneu Barcelonès. Riba defensava la necessitat de tenir novel·la en català, malgrat la manca de models propis a seguir i una por vers el gènere que s'explicava també per un model de llengua no consolidat. Però, tot i així, calia generar una "potència de continuïtat que li doni [a la novel·la] categoria de fet normal dins una literatura".

En aquest debat sobre el gènere hi van participar sobretot Sagarra, Soldevila, Rovira i Virgili, Crexells, Estelrich i Esclasans. El debat rebrotaria el 1933 amb nous participants, aquest cop Pla, Brunet i Tasis, i de fons la necessitat de crear un mercat literari (editorials, premis i publi-

cacions), una crítica i un públic lector.

Les idees literàries al període d'entreguerres enceta, de manera molt prometedora, la nova col·lecció *Meridians*, impulsada per la Cà-

tedra Màrius Torres de la Universitat de Lleida. L'antologia es nodreix d'articles i pròlegs publicats majoritàriament entre els anys 1918 i 1939, i té com a objectiu el debat d'idees sobre la literatura en els principals gèneres. Els textos al voltant de la novel·la catalana comparteixen protagonisme amb la reflexió sobre la poesia, el teatre i la crítica.

En el bloc poètic els textos entrellacen les diverses concepcions poètiques i de llenguatge, agermanant la poesia pura amb les noves idees avantguardistes o la poesia femenina. En la part dedicada al teatre s'aborden els problemes conjunturals i estructurals després de la Renaixença i el modernisme, que afecten locals, companyies, autors i públic. I en l'apartat dedicat a la crítica es reflexiona sobre el paper d'aquesta.

La compilació esdevindrà de consulta obligada per a estudiants i estudiosos que vulguin anar més enllà de la història de la literatura i comprendre millor les posicions al voltant de la creació literària i les idees estètiques d'entreguerres. Unes idees que connecten inevitablement amb la institucionalització de la cultura catalana i el catalanisme. *Les idees literàries al període d'entreguerres* és un aparador d'idees que van ser continuadores de la construcció cultural noucentista, en un període marcat pels grans esdeveniments del segle XX però també per les noves formes de producció cultural lligades a la cultura de masses i a la modernitat. *

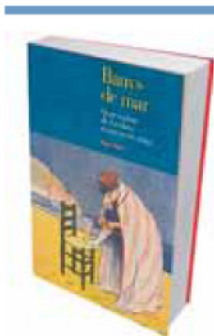
ASSAIG FERRAN AISA

Els banys de mar de Paco Villar

Paco Villar (Barcelona, 1961) és actualment un dels més interessants estudiosos de la història de Barcelona, autor de dues magnífiques i monumentals obres: *Historia y leyenda del Barrio Chino* i *La ciutat dels cafès*, totes dues a La Campana. Acaba de sortir una nova joia de la marca Villar, *Banys de mar. Quan la platja de Barcelona encara no era platja*.

Paco Villar, a la introducció, recorda el fet traumàtic que va representar per a molts barcelonins l'enderrocament dels populars banys (Orientals, Astilleros, Sant Sebastià, Sant Miquel) i dels emblemàtics berenadors o *chiringuitos* de la platja de la Barceloneta, abans dels Jocs Olímpics, per tal d'urbanitzar el litoral i obrir la ciutat al mar.

Villar inicia el seu estudi amb els banys terapèutics d'aigua de mar a l'antiguitat. Després fa un recorregut històric de la relació dels banys a la ciutat de Barcelona, des de l'època dels romans fins a la Segona República. El viatge històric s'endinsa en l'edat mitjana per explicar les nul·les condicions higièniques de l'època. L'aigua del mar era rebutjada i fins i tot l'Església catòlica declarava les cases de bany llocs no sants, per a l'ús de jueus i àrabs. L'autor també ha investigat els banys àrabs de Barcelona i els primers banys de

BANYS DE MAR
Paco Villar

Editorial: Ajuntament de Barcelona (2012)
Pàgines: 214
Preu: 25 euros

mar a les platges barcelonines cap al darrer terç del segle XVIII. El bany i la pràctica de la natació es va anar convertint en un fet popular allunyat de les classes dominants.

Un gran llibre a l'altura dels anteriors treballs, en què l'autor presenta d'una manera cronològica la història dels banys de mar acompanyada d'una rica gamma d'il·lustracions (dibuixos, revistes, fotografies, documents...) i d'anècdotes de tota mena que ajuden a comprendre amb tot detall el fet social d'anar a la platja. *

MALÉ (2011): Jordi Malé, *Les idees literàries al període d'entreguerres*, Lleida: Universitat de Lleida - Càtedra Màrius Torres - Pagès editors, 2011, «Meridians», 21.¹

JOSEP CAMPS ARBÓS

Universitat Oberta de Catalunya, Estudis d'Arts i Humanitats
jcampsar@uoc.edu

L'antologia *Les idees literàries al període d'entreguerres* és el primer volum de la col·lecció Meridians, lligada a la Càtedra Màrius Torres de la Universitat de Lleida, i que aplega des d'edicions, especialment crítiques i/o anotades, de materials literaris de difícil accés, fins a volums amb textos crítics de diversos períodes de la literatura catalana o de les diverses disciplines i escoles teòriques i crítiques. La tria ha anat a càrrec de Jordi Malé, professor de l'esmentada universitat i reconegut especialista en l'àmbit de la literatura catalana contemporània. L'objectiu del volum ha estat el de posar a l'abast dels investigadors —filòlegs, especialment, però també historiadors i gent interessada en la cultura catalana— una selecció de documents del període d'entreguerres —és a dir, el que abasta de 1918, data de la fi de la Primera Guerra Mundial, fins a 1939, any en què s'inicia la Segona Guerra Mundial— amb l'excepció, a causa de la seva singularitat, dels que fan referència a la Guerra Civil. Publicats a la premsa periòdica o bé formant part de llibres, es tracta de textos, com bé s'adverteix a la introducció, de difícil accés i que pertanyen als gèneres de la poesia, la narrativa, el teatre i la crítica. Pel que fa a l'assaig, Malé afirma, a les pàgines preliminars, que l'escàs nombre de materials que ha trobat sobre aquest gènere, l'ha fet desistir de dedicar-hi també un apartat.

El criteri principal per a dur a terme la tria ha estat el de cercar textos de temàtica estrictament literària. I, més en concret, que plantegessin aspectes propis de la teoria de la literatura. No hi ha dubte, com era d'esperar, de la desigualtat qualitativa dels materials reproduïts: n'hi ha que mostren aprofundides reflexions mentre que d'altres no passen de ser uns comentaris vagament superficials. Ara bé, tots els documents són una mostra fidel de dues dècades de la nostra història cultural. A causa de la laxitud del criteri de selecció, Malé especifica que els textos no atenyen qüestions que, si bé, formen part del fenomen literari, no deixen de centrar-se en aspectes més tangencials: la creació d'un mercat del llibre en català, la construcció de la llengua literària, la recepció i traducció d'autors estrangers o els actors, empresaris i escenaris teatrals. Igualment, Malé ha optat per bandejar textos que es relacionen estretament amb obres concretes (en són una excepció plenament justificada els articles d'Agustí Esclasans, Cristòfor de Domènec, Manuel de Montoliu i Carles Riba que tracten de l'aplec *Vint cançons*, de Tomàs

1. Aquesta ressenya ha estat elaborada en el marc del projecte de recerca *Escriptors catalans de la República (1931-1936)* (FFI2011-25051) del Ministerio de Economía y Competitividad.

Garcés, imprescindibles per a resseguir el debat sobre la poesia d'encuny popular). Cadascun dels apartats presenta els documents ordenats cronològicament a partir de la data de la primera versió i van encapçalats per unes pàgines introductòries que tenen la finalitat de contextualitzar els textos, exposar-ne les idees que els vertebren i remetre a la bibliografia que hi fa referència. No volen ser uns estudis aprofundits, i això ho remarca, creiem que amb un excés de modestia, l'antòleg.

Pel que fa referència al contingut, el gènere de la poesia és el que vertebrava el primer capítol de l'antologia, que Malé estructura en cinc blocs. El primer, «Poètiques», aplega textos en què els autors formulen la seva concepció de la literatura: des de la defensa d'una poesia d'arrel popular a una altra que s'aproxima al concepte de la poesia pura, tot passant pel postsimbolisme i pels diversos moviments d'avantguarda. Evidentment, la tria inclou materials tan coneguts com el prefaci que va escriure Josep Carner al seu recull *La inútil ofrena* però també d'altres que romanien inèdits com la conferència de Carles Salvador «El meu concepte de poesia». Els blocs següents, «Poesia per al poble», «Poesia pura» i «Poesia avantguardista», tracten sobre aquestes tres maneres d'entendre el fet poètic. Així, el debat sobre el neopopularisme s'articula, com ja hem assenyalat, al voltant de *Vint cançons*, de Tomàs Garcés; les reflexions sobre la poesia pura vénen de la mà, principalment, de Carles Riba, Armand Obiols i Manuel de Montoliu; altrament, quant a les poètiques d'avantguarda, es reproduïxen, a banda dels cèlebres manifestos de Joan Salvat-Papasseit i de Sebastià Sánchez-Juan, textos que havien passat gairebé desaparcebuts com «Documental-París-1929», de Salvador Dalí. Especial interès tenen les pàgines dedicades a rastrear la disputa avantguardista al País Valencià amb Carles Salvador, Miquel Duran i Tortajada i Ernest Martínez Ferrando com a principals representants. Igualment, paga la pena assenyalar que el darrer bloc, «Poesia femenina», se cenyeix, de manera preferent, a l'encara poc reconeguda obra poètica de Clementina Arderiu i es posa l'èmfasi en el trencament temàtic que representa en relació amb la literatura sentimental de l'època que s'associava, tradicionalment, a la feminitat.

El segon capítol ens apropa als gèneres de la prosa i la novel·la. D'estructura similar a l'anterior, hi trobem un bloc inicial dedicat a les poètiques, tot i que el nombre és menor si el comparem amb les que reflexionen sobre poesia: hi destaquen els textos d'Alexandre Plana, Josep Maria de Sagarra, Domènec Guansé i Josep Pla. El següent bloc gira al voltant del debat sobre la novel·la, que va sacsejar la vida cultural a partir de la segona meitat dels anys vint: s'hi ressegueixen els antecedents, en plena època noucentista, el debat en si mateix (i que, com s'evidencia, no se circumscriu a la disputa entre Sagarra i Riba) i els efectes que va provocar (el més evident és el ressorgir dels textos novel·lístics), i, per últim, un tema escassament tractat en els estudis literaris com és la nova discussió que va néixer sobre el gènere arran de la publicació el 1933 del llibre *Madrid. L'adveniment de la República*, de Josep Pla. La resta dels apartats Malé els focalitza

al voltant de qüestions relacionades amb el gènere novel·lístic: l'estil, a propòsit de la tasca de depuració i normativització endegada per Pompeu Fabra; la tècnica literària i, de manera singular, l'ús del monòleg interior a partir de la publicació de *Fanny*, de Carles Soldevila; les relacions entre literatura i moral, en què sobresurt la tasca d'un crític conservador i moralista com Manuel de Montoliu; l'intent de construcció d'una novel·la catòlica, un concepte entès de maneres diverses que van des de la reacció als corrents contemporanis —amb la recuperació de valors tradicionals com la família i la religió— fins a la recerca d'un objectiu específic: la creació d'una obra d'art, sense condicionats temàtics; i, finalment, les afinitats entre literatura i cinema, una qüestió que ha estudiat recentment i amb una gran precisió Teresa Iribaren a *Literatura catalana i cinema mut*, un assaig que Malé no ha pogut utilitzar ja que va ser publicat amb posterioritat a l'antologia.

El món del teatre és el fil conductor del tercer capítol. Els documents editats evidencien la problemàtica que en va afectar tots els àmbits —locals, companyies, autors i públic— i les solucions proposades per a superar-la: reivindicar el teatre popular, proposar peces que seguissin el patró de la comèdia urbana o burgesa, o girar els ulls cap al teatre europeu gràcies a les traduccions. Una crisi provocada, entre altres factors, per la competència amb el cinema, la manca de tradició o l'escassa capacitat d'innovar dels dramaturgs. Els altres apartats estan dedicats a il·lustrar els distints models teatrals existents a les terres de parla catalana durant el període d'entreguerres: el teatre poètic i el teatre en vers (especial interès tenen els documents que mostren les concepcions divergents que tenien sobre el tema Josep M. de Sagarra i Ventura Gassol); el teatre catòlic i els intents d'imbricar valors educatius i qualitat artística; el teatre d'art valencià, sorgit amb la voluntat de superar els encarcerats models tradicionals però sense perdre de vista la recerca d'un públic, i amb el problema afegit d'emprar una llengua excessivament dialectalitzada; o, per acabar, l'èxit del teatre catòlic a les Balears i els intents de recuperar i representar autors mallorquins en català.

Amb encert, Malé dedica el darrer capítol de l'antologia—força més breu respecte als anteriors— a la crítica literària del període. No en va, els escriptors catalans, tant els de les velles generacions com els més joves, van ressenyar puntualment les novetats que s'anaven publicant. En primer lloc, s'antologuen textos en què crítics com Manuel de Montoliu, Josep M. Capdevila, Marià Manent o Carles Riba exposen el seu ideari; segonament, s'apleguen documents en què la tasca crítica i els mateixos crítics van ser objecte d'enceses polèmiques, que no deixen de ser un punt i seguit als altres debats que travessen el període d'entreguerres i que recullen els capítols anteriors: els models de novel·la, els premis literaris o l'edició del llibres.

Per tot plegat, només ens resta felicitar Jordi Malé per la ingent tasca realitzada. No és gens fàcil elaborar un volum de les característiques del que ressenyem —la selecció ha d'assolir una justa representativitat pel que fa als temes, gèneres i autors— i, a més, d'una extensió més que remarcable —870 pàgines—. No en va,

com preveu Malé a la introducció, sempre hi pot haver qui consideri que hi manquen textos o bé que n'hi ha de sobrats. És veritat ja que, com afirmava Riba, «triar és opinar». Malgrat tot, el que no es pot dubtar és de la utilitat de *Les idees literàries al període d'entreguerres*. I, en aquest fet, resideix, potser, el seu major mèrit.

ESTELRICH, Joan: *Joan Estelrich. Dietaris*, Manuel Jorba (ed.), Barcelona: Quaderns Crema, 2012.

DAMIÀ PONS

Universitat de les Illes Balears

dppons50@hotmail.com

Els vint-i-cinc anys posteriors a la seva mort, Joan Estelrich i Artigues (Felanitx, 1896 - París, 1958) va merèixer una atenció bibliogràfica ben escassa. Tot i així, hi va haver dues excepcions importants, l'una i l'altra sorgides com a reconeixements pòstums: m'estic referint a l'homenot «Joan Estelrich i la dispersió» (1959) de Josep Pla, i a la conferència «Joan Estelrich en el record d'un contemporani» (1964) que Joan Pons i Marquès va pronunciar quan l'ajuntament de Felanitx va declarar-lo fill il·lustre de la ciutat. Amb posterioritat a aquestes aportacions, no és exagerat afirmar que Estelrich dins la cultura catalana tan sols hi va fer, durant més de dues dècades, el paper d'absent. El seu redescobriment com a escriptor, o la consideració de la seva vida i obra com un tema d'interès per als investigadors, va començar a produir-se a les acaballes de la dècada de 1980. Fou aleshores quan es començaren a reeditar algunes de les seves obres: l'antologia *Obres essencials (De Mallorca a Europa)* (1987), a cura i amb pròleg d'Andreu Manresa, i el *Fènix o l'esperit de la Renaixença* (1988) i *Entre la vida i els llibres* (1996), amb pròlegs, respectivament, de Josep Melià i d'Isabel Graña. Els anys noranta, l'historiador Josep Massot i Muntaner va fer nombroses contribucions molt documentades sobre Estelrich, sobretot centrades en la tasca que havia fet durant la Guerra Civil, en exercir de propagandista de la causa franquista. També va ser en la dècada dels noranta quan hi va haver una novetat important en relació als escrits inèdits d'Estelrich: el periodista A. Manresa va donar a conèixer l'existència dels dietaris —en va publicar fragments al *Quadern d'El País* (1996)— que havia anat redactant entre el gener del 1950 i el juny del 1958, els quals eren conservats per Carme Serrat, la seva col·laboradora i parella sentimental d'aquells anys. Així mateix, en ocasió del centenari del seu naixement, el Consell de Mallorca va promoure un cicle de conferències i l'edició de la *Miscel·lània Joan Estelrich* (1997). També va ser el Consell de Mallorca qui va organitzar unes jornades d'estudi sobre Estelrich en el cinquantenari de la seva mort, les *Actes* (2010) de les quals inclouen set ponències i sis comunicacions, a més d'un annex amb el